

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2022. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.10.8>

УДК: 331.556

О. О. Кундицький ,

д. е. н., професор, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7848-4717>

МІЖНАРОДНИЙ РИНОК ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

O. Kundytskyi,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management, Lviv National University after Ivan Franko

THE INTERNATIONAL LABOR MARKET IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

У статті розглянуто особливості міжнародного ринку праці та його вплив на ринок праці і зайнятість в Україні.

Демографічні зміни є найважливішим чинником впливу на світову економіку. Проаналізовано світові демографічні зміни, які відбуваються у XX столітті та найближчі прогнози зміни населення.

Глобалізація відкриває країнам з ринковою економікою кордони для трудової міграції. Робоча сила шукає вигідніші умови праці уже не в межах своєї країни, а в межах регіону, материка або всього світу. Тому важливим є розуміння протікання міграційних процесів.

Проаналізовано трактування сутності світового ринку праці, визначено його загальні риси та характеристики.

Розглянуто основні характеристики формування глобального ринку праці. Виявлено, що формування глобальних ринків праці відбувається значно

повільніше в контексті стрімких транскордонних потоків великих обсягів фінансового та виробничого капіталу.

Ринок праці тісно пов'язаний із поняттям міграції. Розглянуто сутність міграції. Проаналізовано основні причини та наслідки трудової міграції. Визначено основні чинники міжнародної трудової міграції. Зокрема, виділено високу щільність населення, соціально-економічну політику країн, низький життєвий рівень життя та низьку заробітну плату, нестачу високоякісної робочої сили, потреба в додатковій дешевій та невибагливій робочій силі сфери послуг, безробіття. Наголошено на основних загрозах глобальної міграції для країн Західної Європи та США.

Визначено характеристики сучасних міграційних потоків трудових ресурсів між країнами світу.

Проаналізовано вітчизняний ринок праці у контексті рейтингу глобальної конкурентоспроможності за оцінкою ефективності ринку праці. Виявлено, що основний обсяг міграції робочої сили до березня 2022 року припадав на країни ближнього зарубіжжя, у першу чергу – на Польщу. Зазначено, війна в Україні має негативний вплив на європейський ринок праці, зокрема брак робочої сили за рахунок зменшення потоку працівників із нашої держави. Визначено основні наслідки війни в Україні для ринку праці Західної Європи.

The article examines the features of the international labor market and its impact on the labor market and employment in Ukraine.

Demographic changes are the most important factor influencing the world economy. The global demographic changes occurring in the 20th century and the nearest forecasts of population changes are analyzed.

Globalization opens borders for labor migration to countries with a market economy. The workforce is looking for better working conditions no longer within the borders of their own country, but within the borders of the region, the continent or the whole world. Therefore, it is important to understand the flow of migration processes.

The interpretation of the essence of the world labor market is analyzed, its general features and characteristics are determined.

The main characteristics of the formation of the global labor market are considered. It was found that the formation of global labor markets occurs much more slowly in the context of rapid cross-border flows of large amounts of financial and production capital.

The labor market is closely related to the concept of migration. The essence of migration is considered. The main causes and consequences of labor migration are analyzed. The main factors of international labor migration are determined. In particular, high population density, socio-economic policy of countries, low standard of living and low wages, shortage of high-quality workforce, need for additional cheap and undemanding workforce in the service sector, unemployment are highlighted. The main threats of global migration for the countries of Western Europe and the USA are emphasized.

The characteristics of modern migration flows of labor resources between the countries of the world are determined.

The domestic labor market is analyzed in the context of the global competitiveness rating based on the assessment of labor market efficiency. It was revealed that the main volume of labor migration until March 2022 fell to the countries of the near abroad, primarily to Poland. It is noted that the war in Ukraine has a negative impact on the European labor market, in particular, the lack of labor due to the decrease in the flow of workers from our country. The main consequences of the war in Ukraine for the labor market of Western Europe have been determined.

Ключові слова: міжнародний ринок праці, робоча сила, глобалізація, міграція, міграційні потоки, зайнятість.

Keywords: international labor market, workforce, globalization, migration, migration flows, employment

Постановка проблеми. Функціонування будь-якого ринку праці в сучасних умовах тісно пов'язане з таким процесом як економічна глобалізація – всесвітня економічна інтеграції, головною рушійною силою якої є:

«лібералізація міжнародної торгівлі та руху капіталів; зростання темпів технологічного прогресу та формування інформаційного суспільства; дерегулювання» [1]. Завдяки поглибленню міжнародного поділу праці та стрімкому зростанню транскордонних трудових потоків на глобальному ринку відбувається взаємодія та інтеграція економічної, технологічної, соціальної та трудової сфер світового господарства. Надходження іноземного капіталу неодмінно призводить до використання найціннішої надлишкової робочої сили. У протилежному випадку вона буде концентруватися в країні, де на цей фактор існує попит. Науковці вважають, що загалом попит на іноземну робочу силу виникає, коли приватний виробничий капітал експортується у великих кількостях, використовуючи місцеву робочу силу для створення бізнесу за кордоном, а також міжгалузеву мобільність через національні кордони та внутрішньогалузеве розширення виробництва. У публікаціях останніх років можна простежити думку, що в умовах бурхливого розвитку постіндустріального суспільства міждержавна мобільність робочої сили досягла загрозливих масштабів. Однак на думку автора цієї статті ці глобалізовані процеси мають більш позитивне значення для розвитку світової економіки ніж негативне [2].

Щодо України, то поруч із глобалізаційними причинами додатковою причиною масового виїзду українців закордон стала війна. За даними офіційної статистики: «З початку війни закордон виїхало 6,6 млн громадян. Якщо відкинути дітей і людей похилого віку, то з України виїхали приблизно два мільйони працездатного населення» [3]

У зв'язку з цим актуальним є дослідження процесу впливу війни в Україні і пов'язаний з цим виїзд людей на світовий ринок праці. З методологічного аспекту дослідження цього питання передбачається насамперед розглянути економічну природу, передумови, характеристики, структуру та тенденцію розвитку світового ринку праці в сучасних умовах. Світовий ринок праці — це група регіональних і національних ринків праці, що характеризуються постійними або тимчасовими змінами в країні походження

на користь тих, хто потребує заповнення вакансій із низькою та середньою кваліфікацією, а також більш привабливих умов життя та вищої платити за якісну роботу. Мобільність робочої сили на світовому ринку праці залежить від національних, демографічних і політичних відмінностей у формуванні та використанні трудових ресурсів у різних частинах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ринку праці присвячено значну кількість публікацій як вітчизняних так і зарубіжних вчених, що підкреслює їх актуальність. Так серед вітчизняних науковців, які досліджували ті чи інші проблеми пов'язані з ринком праці слід виділити: Г.Башнянина, В.Вергуна, Л.Гринів, О.Кузьміна, М.Крупку, І.Малого, І. Михасюка, С.Панчишина, В.Приймака, О.Сенишин, А.Філіпенка, О.Шниркова, З. Юринець. та ін. науковців.

Водночас, віддаючи належну увагу працям учених у цьому напрямі науки, слід акцентувати увагу на дослідженні впливу війни і пов'язаних з нею міграційних процесів на міжнародний ринок праці.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження можливих впливів міграційних процесів з України на європейський ринок праці.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існують різні трактування поняття «світовий ринок праці». У деяких дослідженнях під цим поняттям розуміють міжнародну міграцію, що забезпечує баланс між попитом і пропозицією робочої сили в різних регіонах і населених пунктах [4, с.37].

Доволі часто світовий ринок праці розглядають як сферу обміну, купівлі-продажу робочої сили [5]. Враховуючи вищенаведене твердження, дане поняття слід розуміти як економічний простір у рамках глобальної економіки, у якому взаємодіють два фактори виробництва: капіталу та праці. Щоб задовольнити попит на іноземні трудові ресурси на національному та регіональному ринку праці, купівля-продаж іноземної робочої сили є продуктом взаємодії суб'єктів на двосторонньому та багатосторонньому рівнях міжнародних економічних відносин. Це середовище, в якому відбувається конкуренція за високоякісні трудові ресурси, координація економічних, соціальних, візових і правових умов

для забезпечення взаємного найму робочої сили та дотримання міжнародних норм і стандартів у сфері праці та імміграції.

На думку П. Самуельсона, для досягнення ефективності функціонування ринку праці варто використовувати як державні та і ринкові механізми регулювання [6]. Також, варто враховувати той факт, що, окрім офіційного, існує і неофіційний – нелегальний ринок. Таке твердження дає підстави розглядати природу глобального ринку праці в контексті комплексного та багатоаспектного вирішення проблеми нелегальної трудової міграції.

Необхідною умовою виникнення ринків праці, в тому числі глобальних, є наявність робочої сили та можливість вільного розпорядження трудовими навичками. По-друге, ці здібності необхідно використовувати у створенні матеріальних і духовних благ для задоволення потреб людини. Особливість робочої сили як товару відрізняє її від інших товарів. Тільки робоча сила може виробляти додаткову вартість, на відміну від інших товарів, які в процесі виробництва переносять свою вартість на новостворені продукти. По-третє, наявність покупців робочої сили, тобто роботодавців або власників капіталу.

Як уже зазначалося, ринок праці тісно пов'язаний з таким поняттям як міграція, яку слід розглядати як явище селективне та акцентують увагу на тому, що вона не виступає тим видом діяльності, в якій однаковою мірою бере участь все населення. Дисбаланс у розподілі кількості та якості глобальної робочої сили свідчить про те, що глобальний ринок праці є реляційною системою, яка виникає внаслідок постійного балансу попиту та пропозиції світових трудових ресурсів [7, с.111].

Серед поглядів багатьох науковців існує об'єднуюча думка, яку можна виразити наступним чином: «якою б не була початкова мотивація міграції, остання є насамперед економічним явищем, яке виникає внаслідок пошуку нового місця роботи». Перше теоретичне пояснення причин імміграції, особливо на економічному рівні, пов'язане з дослідженнями Е. Равенштайна, який розробив теорію «імміграційного права», згідно з якою іммігранти мають обмежені можливості залишити територію та переселитися на більшу

територію. При виборі нового місця для працевлаштування важливу роль відіграє відстань, оскільки іммігранти намагаються переїхати до найближчої країни або регіону. На думку вченого, міські жителі менш схильні до міграції, а відмінності в розвитку між державами визначають масштаби та напрямки міграційних потоків. Крім того, міграція також обумовлена розвитком транспорту, зв'язку, розширенням торгівлі та промисловості [8].

Автор статті погоджується із думкою тих науковців, які вважають, що люди, які володіють високопрофесійними навиками відіграють надзвичайно важливу роль у глобальному економічному розвитку сучасної цивілізації. Це підтверджує той факт, що динаміка глобального міграційного процесу свідчить про зростання попиту на трудових мігрантів у центрах економічної сили та в інших країнах світу. Отже, світовий ринок праці в контексті цивілізованого розвитку економіки є складною та динамічною системою взаємовідносин між глобальним носієм фактора праці та її покупцями, а також національним та міжнародним механізмом взаємодії всіх суб'єктів ринку.

Слід зазначити, що формування глобальних ринків праці відбувається значно повільніше в контексті стрімких транскордонних потоків великих обсягів фінансового та виробничого капіталу. Наявність національних і регіональних ринків праці забезпечує розвиток глобального ринку на основі зростаючого попиту на іноземну робочу силу та її надмірної концентрації в національній економіці. Регіональний ринок праці є складним економічним явищем і особливим середовищем для функціонування механізмів купівлі та продажу робочої сили в країнах по всьому світу, зайнятості працівників-іммігрантів у глобальному економічному середовищі.

У роботі дослідників міграційного процесу також виявлено такі ключові фактори, що породжують міжнародну трудову міграцію [9, с.28]:

- висока щільність населення, що пояснюється нестачею в країні трудових ресурсів через демографічний вибух і старіння населення;
- соціально-економічна політика країн, що не відповідає умовам науково-технічного прогресу;

- низький життєвий рівень життя та мізерна заробітна плата;
- нестача високоякісної робочої сили;
- потреба в додатковій дешевій та невибагливій робочій силі сфери послуг;
- безробіття.

Серед факторів, що впливають на сучасну світову економіку, демографічні зміни є найважливішими. Повертаючись до природи цього питання в європейському регіоні, важливо зазначити, що, наприклад, більшість західноєвропейських країн не можуть самотійно підтримувати необхідні темпи зростання населення. З іншого боку, населення країн, що розвиваються, неконтрольовано зростає і за прогнозами до 2025 року досягне 6,8 мільярда, а до 2050 року – 9 мільярдів осіб. Водночас частка мігрантів досягне 2,6%. Слід зауважити, що зараз у світі налічується понад 100 млн біженців і це є абсолютним рекордом за всю історію спостережень ООН. Також хочемо звернути увагу і на той факт, що населення Китаю зросте до 1,5 млрд, а Індії – до 2 млрд у 2025 році [10]. Як наслідок - велика пропозиція, особливо китайської робочої сили, забезпечить у майбутньому високий рівень економічного зростання країни [3].

За прогнозами Комісії Економічної та Соціальної Ради ООН з народонаселення та розвитку, населення найбільш розвинутих регіонів світу зменшуватиметься (на 1 млн осіб на рік), а населення країн, що розвиваються, збільшуватиметься (на 35 млн осіб на рік, з них 22 млн – з найменш розвинених країн). Як приклад наведемо дослідження Інституту досліджень ринку праці та професій в Нюрнберзі у відповідності до яких Німеччина переживає період демографічних змін у країні, коли вона щороку втрачає 350 тисяч людей працездатного віку. І це при тому, що покоління так званих «бебі-бумерів», коли народжуваність у країні була особливо високою, вийде на пенсію лише за кілька років. За оцінками експертів до 2035 року на німецькому ринку праці буде приблизно на сім мільйонів менше людей, ніж зараз. Щодо України, враховуючи реалії сьогодення слід зауважити, що населення України після цієї

війни дуже скоротиться: може, 30 мільйонів, може, 35 мільйонів. Як свідчить досвід інших країн - чим довше триває війна, тим більша ця цифра [3].

Слід зазначити, загалом 95% приросту населення світу відбувається за рахунок країн, що розвиваються, тоді як лише 5% – за рахунок розвинених країн.

Передові країни Заходу побоюється, що глобальний перерозподіл добробуту може принести користь новим індустріальним країнам, оскільки їхня могутність може бути забезпечена високою продуктивністю національної робочої сили. Водночас менш розвинені країни також стикаються з проблемами, пов'язаними з їхнім внутрішнім розвитком – політична нестабільність, охорона здоров'я, погіршення умов життя тощо. Якщо ці країни не побачать надії на покращення свого добробуту в нових умовах глобалізованого світу, вони побачать у розвинених країнах байдужість до проблем бідних і винайдуть механізми подолання несправедливої світової економічної ситуації [11, с.60]. .

Отже, сучасні міграційні потоки трудових ресурсів між країнами світу мають такі характеристики:

1. Глобалізаційний характер;
2. Зростання впливу демографічних факторів на розвиток світового ринку праці;
3. Структурний розподіл міграційних потоків;
4. Інтенсивне використання висококваліфікованих працівників у світовому масштабі;
5. Збільшення кількості нелегальних трудових мігрантів;
6. Сучасне розуміння імміграційних процесів через зростання загрози тероризму у світі.

Переміщення робочої сили через національні кордони ринку праці відбувається в напрямку країн і регіонів світу, які її потребують. Розподіл цих ресурсів відповідно до цін на світовому ринку праці (у формі заробітної плати) забезпечує процес відбору найбільш прибуткової, кваліфікованої та

некваліфікованої робочої сили, а також визначає специфічний механізм її купівлі-продажу.

Формування потоків світової трудової міграції за рахунок населення країн, що розвиваються, зумовлене також значною різницею в рівнях оплати праці між розвиненими країнами та країнами-постачальниками трудових ресурсів.

Як показує досвід – уникнути глобалізації міграції в сучасному світі є неможливим. Важливим у даному контексті для країн, до яких спрямовані найбільші потоки емігрантів, є визначити слабкі і сильні сторони даного процесу а не розглядати це як загрозу культурній та етнічній ідентичності.

Таким чином, складність міграційних процесів, що відбуваються на глобальному ринку праці, впливає на багатьох людей та набуває політичного та економічного значення для більшості країн світу. Це явище в основному зумовлене економічною та фізичною небезпекою, різними формами конфліктів та потребою у захисті. Важливо уважно стежити за кількістю іммігрантів на світовому ринку праці, тим більше, що додаткової актуальності цьому питанню, на думку багатьох дослідників, надає розпочата в Україні війна.

Так до війни в Європі працювало за різними офіційними даними від 5,5-6 мільйонів осіб. З них більше 1,5 млн українців працювало в Польщі. Розпочата в Україні війна і обмеження на виїзд чоловіків закордон спричинили до того, що окремі галузі польської економіки потерпають від відсутності на ринку праці українських чоловіків. «Закони економіки змушують шукати рішення для її стабільного функціонування. Майже 80% вакансій для іноземців на польському ринку праці розраховані на чоловіків, що на 15-20% більше, ніж було навіть до війни». Від відсутності на ринку праці українських чоловіків найбільше потерпають будівельна, автомобільна галузь, важка промисловість. Польські роботодавці наразі борються за тих українців, які ще залишаються в Польщі і за тих, хто може виїхати з України (багатодітні батьки, студенти, тощо). Пропонують привабливі ставки заробітної плати, допомагають з евакуацією й легалізацією родин [12].

За субіндексом, що безпосередньо характеризує ефективність ринку праці, Україна в рейтингу глобальної конкурентоспроможності за оцінкою ефективності ринку праці розміщується на 86 місці [13]. Загалом Україна посідала 8 місце серед країн, громадяни яких виїжджають на роботу за кордон.[14]. Чим це було спричинено і чому саме в Польщі працювало і працює найбільше мігрантів? Загалом виділяють декілька ключових економічних і соціальних факторів, а саме: країна член Європейського союзу де рівень життя вищий, аніж в нашій державі; умови праці відповідають європейським стандартам; невдоволеність рівнем оплати праці чи неможливість знайти роботу в Україні; відсутність впевненості у завтрашньому дні, бажання забезпечити краще майбутнє своїм дітям тощо. Всі ці причини ще більш загострилися з початком війни і доповнилися ще однією – загроза життю.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Я не спостерігаю якихось негативних впливів війни в Україні на Європейський ринок праці, крім зменшення потоку трудових мігрантів. Навпаки, ринок праці Євросоюзу активізувався, а рівень безробіття становить 6,2 %, що є одним із найкращих показників за останні роки. Війна має негативний вплив на вітчизняний ринок праці, який поступово буде відновлюватися, проте за скільки років це станеться – невідомо, адже після 24 лютого він обвалився на 87%. Як наслідок роботу втратили майже п'ять мільйонів українців. Станом на липень місяць 2022 року кожен третій українець – не працевлаштований, а кожен четвертий - має роботу, але не працює, а кожен п'ятий бізнес повністю припинив свою діяльність. Важливою умовою відновлення вітчизняного ринку праці є наявність інвестиційних потоків в українську економіку, відновленого попиту тощо. Однак, це перспектива найближчих 3-5 років, адже зараз, за прогнозами Світового банку цього року падіння ВВП України може становити 45,1%. Незначний ріст – 2,1% прогнозується у 2023 і 5,8% у 2024 роках. Щодо інфляції то як прогнозують аналітики у 2022 році вона становитиме 15%, у 2023 році – 19%, а у 2024 – 8,4%. Як наслідок такого погіршення макроекономічної ситуації

прогнозується різне зростання частки населення країни, що живе за межею бідності – з 1,8% до 19,8% [15].

В подальших дослідженнях увагу доцільно приділити пошуку шляхів мінімізації впливу війни на громадян України.

Література

1. Економічна глобалізація. *Митна енциклопедія* : у 2 т. / І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін.. — Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. Т. 1 : А—Л. 472 с.
2. Кундицький О.О. Регулювання фінансової бази відтворення факторів виробництва: монографія. Львів: Тріада плюс, 2011. 552с.
3. Управління верховного комісара ООН у справах біженців. URL: <https://www.unhcr.org/ua/> (дата звернення: 04.09.2022)
4. Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України : навч.-метод. посіб. / Ю. О. Цевух та ін. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 140 с.
5. Большая О.В. Развитие рынка труда та государственное регулирование занятости населения. Дис. ...канд. эк. наук: 08.00.03. / Полтавська державна аграрна академія, Полтава. 2015. 279с.
6. Самуельсон П. Економіка. Львів: Світ, 1993. 479 с
7. Петюх В.М. Ринок праці: Навч/ посібник. Київ: КНЕУ, 1999. 288 с.
8. Петрова Т.М. Механизм миграционного обмена: методы исследования. Киев: Наукова Думка, 1990. 175 с.
9. Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. Київ: Академперс, 1997. 128 с
10. Як зростатиме і старішатиме населення світу - огляд МВФ. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2016/02/160225_imf_demografic_reports_az (дата звернення: 29.09.2022)
11. Гілпін Р. Проблеми глобального капіталізму: Світова економіка в XXI ст. / Пер. з англ. С.І. Фатія. Харків: Каравела, 2004. 360 с.

12. Польща переформатовує ринок праці через повернення українців додому // Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/20/686031> (дата звернення: 19.09.2022)
13. Близнюк В. В., Яценко Л. Д. Вітчизняний ринок праці у глобальному вимірі. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 3. С. 33-38.
14. Трудова міграція: чи побільшає українських заробітчаних у 2022 році. URL: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi/> (дата звернення: 19.09.2022)
15. Світовий банк оцінив наслідки війни для України // Спеціальний воєнний випуск Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/stirimke-padinnya-vvp-dvoznachna-inflyatsiya-zrostannya-rivnya-bidnosti-svitoviy-bank-otsiniv-naslidki-viyni-dlya-ukraini-ta-rf-11042022-5368> (дата звернення: 19.09.2022)

References

1. Berezniuk, I. H. (2013), "Economic globalization", *Mytna entsyklopediia* [Customs encyclopedia], PP Melnyk A.A., Khmelnytskyi, Ukraine
2. Kundytsky, O.O. (2011), *Rehulivannia finansovoi bazy vidtvorennia faktoriv vyrobnytstva* [Regulation of the financial base of reproduction of factors of production], Triada plus, Lviv, Ukraine
3. Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (2022), available at: <https://www.unhcr.org/ua/> (Accessed 4 September 2022)
4. Cevuh, J. (2021), *Rynok pratsi, mihratsiia ta sotsialno-ekonomichnyi rozvytok Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy* [Labor market, migration and socio-economic development of the European Union and Ukraine], Odesa National University named after I. Mechnikov, Odessa, Ukraine
5. Bolshaja, O. (2015), "Development of the labor market and state regulation of employment of the population", Abstract of Ph.D. dissertation, economy, Poltava State Agrarian Academy, Poltava, Ukraine
6. Samuelson, P. (1993), *Ekonomika* [Economics], Swit, Lviv, Ukraine
7. Petjuh, V. (1999), *Rynok pratsi* [Labor market], KNEU, Kiev, Ukraine

8. Petrova, T.(1990), *Mekhanyzm myhratsyonnoho obmena: metody issledovanyia* [Mechanism of migration exchange: research methods], Naukova Dumka, Kyev, Ukraine
9. Pyrozhekov, S., Malynovska, O. and Marchenko, N. (1997), *Zovnishnia mihratsiia v Ukraini: prychny, naslidky, stratehii* [External migration in Ukraine: causes, consequences, strategies], Akadempers, Kyev, Ukraine
10. BBC (2016), “How the world's population will grow and age - an overview of the IMF”, available at: https://www.bbc.com/ukrainian/business/2016/02/160225_imf_demografic_reports_az (Accessed 29 September 2022)
11. Hilpin, R. (2004), *Problemy hlobalnoho kapitalizmu: Svitova ekonomika v 21 st.* [Problems of global capitalism: World economy in the 21st century], Karavela, Kharkiv, Ukraine
12. Economic Pravda (2022), “Poland is reshaping the labor market due to the return of Ukrainians back home”, available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/20/686031> (Accessed 19 September 2022)
13. Blyzniuk, V. V. and Yatsenko, L.D. (2018), “The domestic labor market in the global dimension”, *Labor market and population employment*, vol.3, pp.. 33-38.
14. EBA (2022), “Labor migration: will the number of Ukrainian workers increase in 2022”, available at: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi> (Accessed 19 September 2022)
15. Forbes Special War Issue (2022), “The World Bank assessed the consequences of the war for Ukraine”, available at: <https://forbes.ua/news/strimke-padinnya-vvp-dvoznachna-inflyatsiya-zrostannya-rivnya-bidnosti-svitoviy-bank-otsiniv-naslidki-viyni-dlya-ukraini-ta-rf-11042022-5368> (Accessed 19 September 2022)

Стаття надійшла до редакції 20.10.2022 р.